

**ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА;
ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ**

УДК 351.84

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2026.2.1>

ВОЙТЮК М.П.

**МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ФУНКЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН,
ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ НА СЛУЖБІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ
ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАННЯХ, А ТАКОЖ ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ****RESEARCH METHODOLOGY ON THE FUNCTION OF SOCIAL PROTECTION
FOR CITIZENS SERVING IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE AND OTHER
MILITARY FORMATIONS, AS WELL AS THEIR FAMILY MEMBERS**

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічного інструментарію пізнання здійснюваної державою функції соціального захисту громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей. У статті здійснено комплексний теоретико-правовий аналіз методологічного інструментарію дослідження функції соціального захисту громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей. На основі вивчення сучасних наукових підходів констатовано відсутність уніфікованого трактування поняття «методологія права», у зв'язку з чим актуалізовано потребу в систематизації засобів пізнання цієї сфери. Доведено, що ефективність вивчення реалізації соціальної функції держави безпосередньо залежить від інтеграції ідей верховенства права та людиноцентризму. Особливу увагу приділено антропологічному та аксіологічному методологічним підходам. Їх застосування дозволяє переорієнтувати вектор наукового пошуку з суто інституційного аналізу державних органів на конкретну особистість – Захисника та Захисницю України, визнаючи їх найвищою соціальною цінністю. У межах дослідження сформовано систему методів пізнання. Світоглядний діалектичний метод та його категорії (сутність і явище, зміст і форма) використано для розкриття внутрішньої структури досліджуваної функції. Функціональний, системний та формально-логічний класичні методи дозволили визначити коло суб'єктів реалізації державної політики та класифікувати правові й організаційні форми їхньої діяльності. Завдяки поєднанню герменевтичного та спеціально-юридичного методів проаналізовано акти національного законодавства, правові позиції Конституційного Суду України та обґрунтовано доцільність впровадження новітніх цифрових інструментів. Компаративний метод визначено як засіб адаптації ефективного досвіду країн-членів НАТО до сучасних українських реалій.

Ключові слова: методологія права, соціальний захист військовослужбовців та членів їхніх сімей, антропологічний методологічний підхід, аксіологічний методологічний підхід, методи наукового пізнання.

The purpose of the article is to substantiate the theoretical and methodological tools for understanding the state's function of social protection of citizens serving in

© ВОЙТЮК М.П. – аспірант кафедри теорії та історії держави та права, конституційного права та прав людини (Дніпровський державний університет внутрішніх справ) <https://orcid.org/0009-0002-8734-1862>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

the Armed Forces of Ukraine and other military formations, as well as their family members. This article presents a comprehensive theoretical and legal analysis of the methodological tools used to study the function of social protection for citizens serving in the Armed Forces of Ukraine and other military formations, as well as their family members. Based on an examination of contemporary scientific approaches, the absence of a unified interpretation of the concept of “legal methodology” is noted, which highlights the need to systematize the means of understanding this field. It is demonstrated that the effectiveness of studying the implementation of the state’s social function directly depends on the integration of the ideas of the rule of law and human-centeredness. Particular attention is paid to anthropological and axiological methodological approaches. Their application allows for reorienting the focus of scientific inquiry from a purely institutional analysis of state bodies to the specific individual – the Defender of Ukraine – recognizing them as the highest social value. Within the scope of the study, a system of cognitive methods was developed. The dialectical method of worldview and its categories (essence and phenomenon, content and form) were used to reveal the internal structure of the function under study. The functional, systemic, and formal-logical classical methods made it possible to identify the range of actors involved in the implementation of state policy and to classify the legal and organizational forms of their activities. By combining hermeneutic and legal-technical methods, this study analyzes national legislation and the legal positions of the Constitutional Court of Ukraine, and justifies the feasibility of implementing the latest digital tools. The comparative method is identified as a means of adapting the effective experience of NATO member states to contemporary Ukrainian realities.

Key words: *methodology of law, social protection of military personnel and their families, anthropological methodological approach, axiological methodological approach, methods of scientific inquiry.*

Постановка проблеми. У сучасній доктрині юридичної науки й досі відсутній уніфікований підхід до трактування сутності та структури поняття «методологія права». Ця теоретична невизначеність негативно впливає на дослідження конкретних функцій держави, зокрема функції соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України, інших військових формуваннях та членів їхніх сімей.

Традиційні наукові підходи часто обмежуються лише формально-юридичним аналізом діяльності державних інституцій та механічним описом чинного законодавства. Проте в умовах правового режиму воєнного стану такий підхід є недостатнім. Потребує негайного подолання концептуальний розрив між інституційним виміром права та реальними потребами Захисників і Захисниць України. Будь-яке звуження чи формалізація їхніх соціальних прав прямо суперечить конституційним принципам та загрожує зниженням морально-психологічної стійкості воєнної організації суспільства.

Відтак, існує гостра наукова проблема переорієнтації методологічного інструментарію від державоцентризму до людиноцентризму (антропологічного та аксіологічного підходів), де ключовим критерієм ефективності права стає забезпечення людської гідності військового як найвищої соціальної цінності.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічного інструментарію пізнання здійснюваної державою функції соціального захисту громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- охарактеризувати сучасний стан наукової дискусії щодо змісту поняття методологія права та визначити особливості побудови методологічного інструментарію у сфері соціального захисту військовослужбовців;

- розкрити сутність та евристичний потенціал антропологічного й аксіологічного підходів як світоглядного підґрунтя для переорієнтації соціальної функції держави на людиноцентричний парадигму;

- обґрунтувати роль і значення світоглядного діалектичного методу та його категоріального апарату (сутність і явище, зміст і форма) для дослідження внутрішньої природи функції соціального захисту військових та членів їх сімей;

– визначити специфіку застосування загальнонаукових та спеціальних методів (системного, функціонального, герменевтичного) для аналізу правових та організаційних форм реалізації державної функції соціального захисту вищевказаної категорії в умовах правового режиму воєнного стану;

– проаналізувати можливості компаративного методу щодо адаптації передового досвіду країн-членів НАТО та впровадження новітніх цифрових інструментів (зокрема застосунків «Армія+» та «Резерв+») у вітчизняну систему соціального забезпечення Захисників і Захисниць України.

Виклад основного матеріалу. Відмінною рисою сучасної правничої науки є посилена увага вчених до проблематики методології як важливого чинника всебічного осмислення явищ правової дійсності [1, с. 38]. Доречним у цьому контексті є твердження А. Ейнштейна, згідно з яким теорія пізнання без контакту з наукою перетворюється на порожню схему, тоді як наука без теорії пізнання є примітивною й безладною [2, с. 36].

Дослідження функції соціального захисту громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, а також членів їх сімей вимагає належного обґрунтування теоретичного інструментарію пізнання, набуває пріоритетного значення, що й становить предмет нашого розгляду в межах цього підрозділу дисертації.

На сучасному етапі свого розвитку правнича наука постає як система знань (сукупність ідей) не лише про державу і право, але й про систему прийомів, методів і засобів, остання (методологія пізнання права й інших правових явищ) виступає комплексом історично сформованих раціональних шляхів і форм руху думки від припущення до істини, від зовнішнього явища до внутрішньої сутності державно-правових процесів.

Дослідження поняття методології права, її внутрішньої структури та пізнавального потенціалу є традиційними питаннями для вітчизняної юриспруденції. З цього приводу в юридичній літературі обґрунтовано наголошується на тому, що звернення теоретичної думки до методологічного інструментарію зумовлене потребою осмислення закономірностей розвитку науки, механізмів досягнення об'єктивних результатів та визначення перспектив пізнання явищ природи, суспільства і людської діяльності [3, с. 110].

Вихідною для характеристики інструментарію пізнання здійснюваної державою функції соціального захисту є категорія методологія, зміст якої в сучасній доктрині залишається предметом дискусій. Аналіз наукової літератури свідчить про відсутність уніфікованого підходу до трактування терміно-поняття методологія права (або методологія правничої науки).

На підтвердження цієї тези наведемо кілька суджень вчених, що розкривають зміст цього поняття. Так, С. Гусарев та О. Тихомиров методологію юридичної науки розглядають як систему принципів і способів організації, побудови та здійснення теоретико-пізнавальної юридичної діяльності у сфері дослідження державно-правової реальності, а також як вчення про цю систему [4, с. 63].

М. Кельман поняття методології правознавства визначає як вчення про структуру, логічну організацію, принципи, методи, засоби і форми діяльності дослідника у процесі пізнання ним державно-правових явищ [3, с. 115].

А. Кучук методологію теорії держави і права (а по суті, методологію загальнотеоретичної методологічної юридичної науки) тлумачить як систему принципів, підходів та методів пізнання явищ державно-правових дійсності, зокрема, закономірностей виникнення, функціонування і розвитку держави та права, а також вчення про цю систему [3, с. 119].

Аналіз вищенаведених суджень вчених, що розкривають зміст досліджуваного поняття свідчить про те, що незважаючи на різну інтерпретацію методології права всі правники акцентують увагу на її (методології) інструментальному компоненті. Йдеться зокрема про найбільш витребуваний в плані його практичного використання елемент – методи дослідження.

Від правильного вибору методів дослідження залежить ефективність будь-якого теоретико-правового пошуку [5, с. 63]. Аксіоматичним вважаємо твердження про те, що достовірність наукових знань досягається лише тоді, коли вивчення предмета, а саме конкретних аспектів реалізації соціальної функції держави, здійснюється відповідно до вимог теорії пізнання [6, с. 34–35].

Водночас ми переконані, що висвітлення питання методології дослідження функції соціального захисту громадян, які перебувають на службі в Збройних Силах України, в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей має ґрунтуватися на ідеях верховенства права, цінності природних прав людини, а також використанні антропологічного та аксіологічного (ціннісного) методологічного підходів.

Важливе значення цих підходів полягає в тому, що вони переорієнтують вектор наукового пошуку з суто інституційного аналізу державних органів на конкретну особистість,

визначаючи людину (Захисника чи Захисницю України та членів їхніх родин) найвищою соціальною цінністю, заради ефективного забезпечення права на соціальний захист й функціонують державні органи.

У філософсько-правовому вимірі антропологічний підхід дозволяє сфокусувати увагу дослідника на суб'єкті права не як на юридичній абстракції, а на реальному учаснику правового життя суспільства. Будь-які державні органи як юридичні особи є штучними утвореннями. Вони набувають статусу самостійних суб'єктів права, наділених волею, лише тому, що їх такими визнає закон. На відміну від людини, ці структури не мають природної свідомості. Їхня здатність діяти, оцінювати обставини чи визнавати права інших є юридичною фікцією, а не природною властивістю. З огляду на це, рішення такої штучної особи не завжди відображають інтереси реальних людей, а її юридична відповідальність за своєю природою не може повністю прирівнюватися до особистої моральної та правової відповідальності конкретної людини [3, с. 115].

Таким чином, антропологічний підхід дозволяє акцентувати увагу на первинних антропних властивостях фізичної особи – її розумі та волі. Адже саме з цими властивостями національне законодавство пов'язує юридичні властивості суб'єктів правовідносин, що виникають у різних сферах суспільного життя. Не є винятком із цього правила і така важлива не лише для Захисників / Захисниць нашої Батьківщини та членів їхніх сімей, але й суспільства в цілому сфера соціального захисту громадян.

Як вважають С. Гусарев та О. Тихомиров, аксіологічний підхід у правовій науці спирається на комплекс філософсько-соціологічних концепцій. У межах цього підходу будь-яка соціальна активність та юридично значущі вчинки підлягають осмисленню виключно через їхнє співвідношення з базовими цінностями й благами, які безпосередньо визначають нормативні орієнтири та цілі людської поведінки. У сучасному правознавстві зазначений інструментарій є фундаментальним під час дослідження ціннісного виміру права, рівня правової культури, а також суспільної значущості, корисності чи небезпеки діянь у правовій сфері [4, с. 73].

Використання цього підходу дозволяє розглядати функцію соціального захисту військовослужбовців, а також членів їх сімей не як техніко-механічний розподіл матеріальних благ, а як безпосереднє втілення в життя таких важливих соціально-правових цінностей як гідність людини та соціальна справедливість. Вважаємо, що в умовах дії правового режиму воєнного стану саме аксіологічний складник дозволяє зберегти чітку людиноцентричну спрямованість досліджуваної державної функції, забезпечуючи морально-психологічну стійкість воєнної організації суспільства, на чому наголошували в своїх роботах В. Боняк та А. Кучук [6, с. 55–56], [7, с. 116–120].

Крізь призму ідей верховенства права та найвищої соціальної цінності людини право на соціальний захист громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України, інших військових формуваннях та членів їхніх сімей осмислюється як фундаментальне правове благо, що дозволяє забезпечити бодай найнеобхідніші потреби цієї категорії громадян. Окреслений методологічний підхід гармонійно доповнюється концептуальними засадами національної безпеки, запропонованими П. Богуцьким, що дає змогу трактувати функцію соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей як стратегічний інструмент забезпечення національної стійкості [8, с. 84]. Відтак, конституційний обов'язок держави щодо підвищеної соціальної компенсації за особливі ризики військової служби має розглядатися не просто як фінансове зобов'язання, а як усвідомлений морально-правовий обов'язок.

Практичним виявом ціннісної парадигми на найвищому судовому рівні є врахування правових позицій Конституційного Суду України, що складають фундамент розуміння соціально-правової сутності нашої держави. З огляду на обидва вище згадані підходи ми розглядаємо соціальний захист не як пільгу, а як гарантію.

Доказом цьому слугує рішення Рішенні Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(П)/2022, в якому визначено, що обов'язок держави щодо соціального захисту осіб, які захищають Вітчизну, є її засадничою функцією. У такий спосіб Конституційний Суд України фактично визнав, що такі особи перебувають під особливим захистом держави, а обсяг їхніх прав не може бути довільно обмежений [9].

Цю позицію Конституційний Суд України підтвердив і в своєму від 22 березня 2023 року № 2-р(П)/2023 рішенні, де зокрема зазначив, що забезпечення соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх родин є формою виконання державою свого обов'язку перед ними за ризик для життя та здоров'я [10]. Звідси випливає принципово важливе не лише для правничої

науки, але й юридичної практики положення про суперечність принципу верховенства прав та ідеї соціальної правової держави будь-якого звуження змісту соціальних прав військових у період війни.

Важливе значення в методологічному плані мають і окремі принципи права, що слугують своєрідними орієнтирами для тих суб'єктів владних повноважень, які формують та реалізують державну політику з соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх родин. Такими основоположними ідеями є:

1. Принцип єдності прав та обов'язків. Згідно з цим принципом соціальний захист Захисників / Захисниць та членів їхніх родин має розглядатись як юридичний обов'язок держави, своєрідна компенсація громадянину за виконання ним конституційного обов'язку із захисту Вітчизни.

2. Принцип соціальної справедливості та диференціації передбачає необхідність кореляції державних гарантій із інтенсивністю бойового навантаження, що має враховуватись під час нарахування та виплати військовослужбовцям грошового забезпечення.

3. Принцип системності та комплексності зумовлює необхідність розгляду функції соціального захисту військовослужбовців у нерозривному зв'язку з оборонною функцією держави, при цьому соціальний захист Захисників та Захисниць має розглядатись як фундамент національної безпеки.

4. Принцип гуманізму та людиноцентризму виступає наскрізною ідеєю функціонування всіх державних інститутів, згідно з якою гідність військовослужбовця є пріоритетним критерієм оцінки ефективності правових та організаційних форм здійснення функції соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей [11, с. 47–51].

Аналіз існуючих у науці поглядів вчених на зміст поняття метод, а також подальший синтез отриманих результатів переконує, що цей елемент методології права інтерпретується як шлях (прийом і спосіб) вирішення дослідницьких завдань [12, с. 132–133] і, як наслідок, досягнення його гносеологічної мети. Саме в цьому значенні вказане терміно-поняття буде використовуватись в межах цього дослідження.

Принципово важливою є і класифікація методів, оскільки нами буде використовуватися не якийсь один універсальний, а їх система. З цього приводу заслуговує на увагу висловлена в науці думка про необхідність виокремлення горизонтальної та вертикальної структури існуючої системи методів. Вертикальна структура методів обумовлена рівнем пізнання досліджуваного предмета (філософський, загальнонауковий, конкретно-науковий і спеціальний), а горизонтальну складають види методів конкретного рівня [12, с. 133].

З урахуванням такої структури характеристику методів раціонально розпочинати зі світоглядного діалектичного методу пізнання (або його ще називають філософським).

Принагідно відзначити, що цей метод пізнання деякі правники (В. Боняк, А. Кучук, І. Сердюк) розглядають не як метод, а як методологічний підхід.

Розвиток філософської та правової думки свідчить про те, що пізнавальний потенціал діалектичного підходу виходить із концепції всезагального взаємозв'язку, постійного руху та внутрішнього розвитку суспільних явищ. Наше дослідження функції соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей має ґрунтуватися на основоположних основних ідеях діалектики:

- загального універсального взаємозв'язку досліджуваної функції соціальної держави з іншими її функціями, а також органами публічної влади, які її здійснюють;

- діалектичного розвитку, якісних змін сутності держави та її державної політики з питань соціального забезпечення загалом, та соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, зокрема;

- наявності суперечностей, закономірно притаманних суб'єктам права, що взаємодіють між собою з метою задоволення суспільних потреб у створенні надійного безпечового середовища та приватних інтересів;

- джерелом змін в державній політиці з питань соціального захисту громадян, які перебувають на службі в Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей є соціальні протиріччя між публічними інтересами у забезпеченні національної безпеки та приватними інтересами тих, хто ризикуючи своїм життям і здоров'ям забезпечують захист суверенітету та територіальної цілісності держави [13, с. 124].

Пізнавальний потенціал діалектичного методу пізнання складають не лише принципи діалектики, але й парні категорії діалектики, використання яких в межах цього дослідження є конче

необхідним. Йдеться зокрема про такі універсальні категорії наукового пізнання як сутність і явище, а також зміст і форма.

Під категорією сутність розуміють відносно стійку сукупність глибинних необхідних внутрішніх властивостей, зв'язків і відносин об'єкта. Саме ці зв'язки і відносини визначають юридичні властивості явищ державно-правової дійсності. Функція соціального захисту війною та членів їх сімей як явище державно-правової дійсності є сутнісною, оскільки відображає сутність соціальної правової держави [14, с. 44].

Зміст, як категорія діалектики, являє собою сукупність елементів, які утворюють явища або предмет. Форма є способом упорядкування змісту, його зовнішнім вираженням.

У межах цього дослідження пізнавальний потенціал категорії зміст буде використано нами для розкриття значення такого важливого напрямку діяльності сучасної Української держави, як функції соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх родин, а форма – для характеристики правових і організаційних форм [15, с. 14] здійснення цієї функції.

Зважаючи на необхідність розв'язання вищевказаного дослідницького завдання як розкриття змісту здійснюваної державою функції соціального захисту громадян, які перебувають на службі в Збройних Силах України інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей, виникає потреба у використанні функціонального методу пізнання. Його сутність відображається у виділенні форм взаємодій різноманітних суб'єктів або елементів і визначенні їх місця і значення [4, с. 83]. Основу функціонального методу (Р. Мертон) становлять три головні аксіоми:

- 1) функціональної єдності цілого (узгоджене функціонування всіх його частин);
- 2) універсального функціоналізму (функціональність відображає корисність усіх соціальних явищ);
- 3) функціональної необхідності [4, с. 83].

Крім функціонального в межах нашого дослідження також будуть використані й інші загальнонаукові методи: формально-логічний, логіко-семантичний, історико-правовий, герменевтичний, функціональний.

Історико-правовий метод зобов'язує дослідника з'ясувати причини виникнення, становлення та розвитку явищ і процесів, врахувати конкретне історичне середовище, в якому відбулося їх формування, встановити етапи розвитку тощо. Це допомагає правильно зрозуміти сутність державно-правових явищ в певному історичному контексті.

У межах цього дослідження історико-правовий метод дозволяє з'ясувати генезис учень про напрями державної діяльності від здобутків Т. Гоббса – до надбань сучасних дослідників, а також здійснити періодизацію наукових розвідок з питань соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей в незалежній Україні.

Гносеологічний потенціал *формально-логічного методу* пізнання складають такі логічні прийоми (операції) як аналіз, синтез, індукція та дедукція. Під час проведення наукових розвідок дослідники найчастіше використовують логічні прийоми аналізу та синтезу, причому їм властива як повторюваність так і змінюваність. Аналіз являє собою логічну операцію – поділу цілого на складові частини. Синтез є логічною операцією протилежною аналізу та передбачає об'єднання розрізнених частин в єдине ціле. Цей метод забезпечить проведення класифікації функцій соціальної правової держави, а разом із логіко-семантичним методом (передбачає логіко-граматичний аналіз терміно-понять) дозволить сформулювати дефініцію категорії функцій соціальної правової держави, а також розкрити зміст поняття соціальна допомога, соціальний захист, соціальне забезпечення.

Важливе значення для цієї наукової розвідки має і *системний метод* пізнання, використання якого припускає розгляд державних і правових явищ, як цілісних сукупностей, різноманітних елементів (складових), що взаємодіють між собою і навколишнім середовищем [4, с. 81]. До його основних елементів в контексті нашого дослідження належать органи публічної влади що утворюють підсистему, яка має властивості, що не зводяться до суми властивостей окремо взятих органів [4, с. 81]. Елементи цієї підсистеми державних органів взаємопов'язані не лише один з одним, але й з іншими суб'єктами владних повноважень. Діяльність цих органів зі здійснення функції соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей має динамічну природу.

Функціонування цієї підсистеми державних органів відбувається в результаті взаємодії з іншими представниками державно-організованого суспільства. Системний метод дозволить визначити коло суб'єктів, які реалізують державну політику у сфері соціального захисту громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України, в інших військових формуваннях, членів їхніх сімей, а також їх роль у цьому процесі.

Герменевтичний метод (деякі науковці його вважають й методологічним підходом). Герменевтичний метод ґрунтується на сукупності принципів і способів тлумачення, інтерпретації юридичних текстів, а останні можуть мати форму як нормативно-правових, так й інших правових документів, а також наукових монографій та інших письмових праць дослідників [4, с. 73]. У сучасних наукових дослідженнях герменевтичний метод часто використовується разом зі *спеціально-юридичним методом*, в результаті чого їх пізнавальний потенціал суттєво збільшується. Сутність спеціально-юридичного методу пізнання полягає в описі явищ державно-правової дійсності за допомогою юридичної термінології, висвітленні діяльності соціальних суб'єктів з погляду юридичних моделей поведінки, з позицій законного або протиправного, обов'язкового або можливого [4, с. 88].

Герменевтичний та спеціально-юридичний методи у межах цього дослідження є необхідними для розкриття змісту приписів чинного національного законодавства з питань соціального захисту військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх сімей, а також правових позицій, сформульованих Конституційним Судом України та Верховним Судом в ухвалених ними правових актах, що торкаються зазначених питань. Поєднання цих методів створює необхідні умови для виявлення колізій та прогалин у законодавстві, а також проблемних аспектів у діяльності суб'єктів владних повноважень. Використання цього інструментарію забезпечить проведення:

1) змістовного аналізу ст.ст. 1, 3 та 46 Конституції України та правових позицій Конституційного Суду України, Верховного Суду, Закону України «Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», що допоможе виявити конституційні імперативи щодо обов'язку держави забезпечувати гідний рівень життя та соціальний захист Українських Захисників та Захисниць;

2) обґрунтування необхідності запровадження новітніх організаційних форм реалізації функцій, зокрема через цифрові інструменти (застосунки «Армія+», та «Резерв+»), що розглядаються як засіб забезпечення оперативності та прозорості соціальної підтримки досліджуваної категорії осіб;

3) переосмислення понятійного апарату, зокрема в частині розмежування інформаційної та комунікативної функцій держави;

4) дослідження ієрархії правових актів: від Конституції України до підзаконних актів Кабінету Міністрів України (зокрема постанов КМУ від 28 лютого 2022 року № 168, від 30 серпня 2017 року № 704, від 30 липня 2025 року № 936, від 30 грудня 2025 року № 1778 та ін.).

Крім спеціально-юридичного методу пізнання, до групи спеціально-наукових методів відносять також і *компаративний (компаративістський) та соціологічний методи*.

Компаративний метод передбачає зіставлення однорідних за своєю юридичною природою (однакових) державно-правових явищ, які належать до різних правових систем світу з метою виокремлення їх спільних і відмінних рис.

О. Тихомиров стверджує: «компаративний метод не зводиться лише до порівняльного методу, а охоплює всі методи дослідження не одного об'єкта на різних рівнях їх узагальненості: загальних методів мислення, філософських, загальнонаукових, спеціально-наукових тощо. До особливостей компаративного методу належить не тільки орієнтація на дослідженні «не одного» об'єкта його властивості чи стану, а й спрямованість на встановлення різного в дослідженнях множинності та відмінностей явищ правової реальності, формування загального для них у їх реальній взаємодії, а не тільки за заздалегідь встановленими критеріями, виявлення як наявності загального і різного, так і відсутності, тобто універсального та унікального» [16, с. 24].

Дослідник О. Тихомиров наголошує на тому, що «наукознавча цінність осмислення компаративістики як сучасного етапу його розвитку визначається тим, що воно, по-перше, є підтвердженням змінюваності, динаміки, стрибкоподібності розвитку науки взагалі, по-друге, свідчить про розповсюдження компаративного підходу в наукознавстві, по-третє, задає модель досліджень юридичної науки взагалі й окремих юридичних наукових дисциплін» [2, с. 37], [17, с. 230].

Компаративістський метод дозволяє опанувати, а також впровадити в Україні позитивний досвід соціального захисту військовослужбовців, ветеранів та членів їхніх сімей тих країн (зокрема, членів НАТО), чий правові інструменти виявилися ефективними в плані реагування на безпекові й соціально-економічні виклики, аналогічні сучасним українським.

Для опрацювання емпіричних даних, що стосується питання чисельності Сектору безпеки та оборони, аналіз темпів, кількості житлового забезпечення військовослужбовців та ветеранів і надання інших соціальних послуг буде використано *соціологічний метод дослідження*.

Отже, на завершення розгляду цього питання зауважимо, що ми не ставили перед собою завдання вичерпної характеристики усіх складників інструментального компонента методології права, а обмежились лише тими, без використання яких розв'язання визначених дослідницьких завдань було б неможливим. У свою чергу, використання аксіологічного і антропологічного підходів дозволяє сфокусувати увагу дослідника на діяльності суб'єктів, які формують і безпосередньо реалізують державну політику у сфері соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України, інших військових формувань, а також членів їхніх сімей. Це акцентує увагу на таких засадничих для кожного Захисника й Захисниці цінностях, як життя, здоров'я, людська гідність, а також можливість реалізації власного потенціалу і здібностей як в умовах війни, так і в мирному житті.

Список ви використаних джерел:

1. Паталаха І. О. Методологія дослідження права на справедливий суд та механізм його забезпечення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 38–44.
2. Тихомиров О. Д. Цінність порівняльного правознавства в сучасних умовах інтеграції національних правових систем. *Ціннісно-правові засади сучасних інтеграційних процесів в Україні*. 2015. Вип. 6. С.36-40.
3. Сердюк І. А. Методологія дослідження правових актів: поняття та її структура. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 110–123. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-4-110-123.
4. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. *Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності)* : Навч. посіб. 3-те вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 495 с.
5. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / В. І. Зацерковний, І. В. Тішаєв, В. К. Демидов. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
6. Боняк В. О. Органи охорони правопорядку України в сучасному вимірі: конституційно-правовий аспект: монограф. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Ліра, 2015. 372 с.
7. Кучук А. М. Аксіологічний підхід до дослідження правових явищ. *Підприємництво, господарство і право*. 2016, (9) С. 116–120.
8. Богущкий П. П. Концептуальні засади права національної безпеки України : монографія. Київ-Одеса : Фенікс, 2020. 376 с.
9. Справа за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16³ Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців): Рішення Конституційного Суду України від 6 квітня 2022 року № 1-р(II)/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-22#Text>
10. Справа за конституційною скаргою Лазуренка Ігоря Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України «Про виконавче провадження», абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»(щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму). Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3 р(II)/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-23#Text>
11. Гусарев С. Д. Гуманізм як основоположна ідея сучасного правового світогляду. *Альманах права*. 2012, 3: 47-51.
12. Сердюк І. А. Методи дослідження правових актів. *Соціологія права*. 2023. Вип. 1–2 (44–45). С. 130-136.
13. Сердюк І. А. Методологічні підходи як необхідна складова методології дослідження правових актів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 121-131.
14. Теорія держави і права : навчальний посібник / кол. авт. кер. авт. кол. канд. юрид. наук доц. Ю. А. Ведерніков. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2012. 384 с.
15. Ведерніков В. В. Правові форми діяльності держави. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2003. № 4. С. 12–18.

16. Теорія держави і права : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. 3-є вид. перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. ЛІРА ЛТД, 2017. 480 с.

17. Тихомиров О. Д. Компаративний підхід як основа методології юридичної компаративістики. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2006 № 32. С. 229–234.

Дата першого надходження статті до видання: 10.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 03.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.03.2026